

Asia: VN/24649/2023/

Ositusvaateen vanhentuminen; työryhmän mietintö

Yleistä

Onko teillä yleistä lausuttavaa työryhmän ehdotuksesta?

Helsingin käräjäoikeus pitää ositusvaateen (avio-oikeuden) vanhentumista koskevaa sääntelyä tarpeellisena. On tarkoituksenmukaista, että avio-oikeuden vanhentuminen ulotetaan vain avioeron perusteella purettuihin avioliittoihin, sillä kuoleman perusteella purettujen avioliittojen kohdalla ongelmia avio-oikeuden lakkaamista koskevista kysymyksistä ei pääsääntöisesti ole ollut.

Avio-oikeuden vanhentuminen (AL 66 §, 103 c § ja 103 d § sekä lakiehdotukset 2-4)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Avio-oikeuden vanhentumista koskevan sopimuksen kirjallista muotovaatimusta sekä kahden todistajan vaatimusta (AL 66 §) voidaan pitää tarkoituksenmukaisena, sillä kyseessä on perheoikeudellinen asiakirja. AL 66 §:n sanamuotoon Helsingin käräjäoikeudella ei ole lausuttavaa.

AL 43 §:n mukaista rekisteröintivaatimusta voidaan pitää osittain raskaana, mutta työryhmämietinnön perustelut huomioiden rekisteröintivaatimusta niin kutsuttuna julkivarmenteena voidaan pitää kuitenkin puolisoiden oikeussuojaa turvaavana varsinkin tilanteissa, joissa 10 vuoden vanhentumisaika näyttää jo kuluneen umpeen eikä kumpikaan puolisoista ole hakenut pesänjakajaa toimittamaan ositusta puolisoiden välillä. Toisaalta työryhmämietinnössä on myös todettu, että rekisteröintivelvollisuutta voitaisiin myöhemmässä vaiheessa arvioida myös toisin.

AL 103 c §:n 1 momentin mukaiseen sanamuotoon Helsingin käräjäoikeudella ei ole lausuttavaa. Momentin viimeinen virke myös selkeyttää avio-oikeuden vanhentumisen tarkoitusta, eli momentin sanamuodon mukaan puolisoille kuitenkin jää oikeus järjestellä omaisuutta ja velkoja ositus- tai erottelutoimituksessa, vaikka nimenomaista tasinko-oikeutta puolisoilla ei enää toistensa omaisuuksiin olisikaan.

Pykälän 5 momentissa voisi avio-oikeuden vanhentumista koskevan sopimuksen osalta olla viittaus avioliittolain 103 d §:ään: ”Määräaika, jota 1 momentissa tarkoitetaan, ei kuitenkaan sovelleta, jos osapuolet ovat sopineet muusta määräajasta 103 d §:ssä säädetyllä avio-oikeuden vanhentumista koskevalla sopimuksella.”

AL 103 d §:n 3 momentissa on todettu, että rekisteröinti-ilmoituksen liitteenä on oltava jäljennös ositusvaateen vanhentumista koskevasta sopimuksesta. Avioehtosopimusten kohdalla liitteeksi vaaditaan avioehtosopimus alkuperäisenä (vrt. AL 43 § 1 mom). Näin ollen olisi tarkoituksenmukaista, ettei jäljennös sopimuksesta riitä, vaan ilmoituksen liitteenä tulisi olla alkuperäinen sopimus. Tällöin avio-oikeuden vanhentumista koskevasta sopimuksesta säädetty vastaisi avioehtosopimuksesta säädettyä.

Vallinnanrajoitusten vanhentuminen (AL 86 §)

Lausuntonne ehdotetusta säännöksestä?

Työryhmämietinnön mukaan vallinnanrajoitukset vanhentuisivat avioeron perusteella purettujen avioliittojen lisäksi myös tilanteessa, jossa avioliitto on päättynyt puolison kuolemaan.

Avioeron perusteella purettujen avioliittojen kohdalla sääntelyä voidaan pitää tarkoituksenmukaisena, ja vallinnanrajoitusten vanhentumista koskeva sääntely on myös linjassa avio-oikeuden vanhentumista koskevan sääntelyn kanssa. Työryhmämietinnössä on todettu, ettei vallinnanrajoitusten vanhentumisesta voi tehdä 103 d §:ssä mainittua sopimusta. Tämä on perusteltua ottaen huomioon myös työryhmämietinnössä mainitut perustelut puolisojen perusoikeuksien turvaamisesta.

Sitä vastoin vallinnanrajoitusten vanhentumista koskevaa sääntelyä ei tulisi ulottaa puolison kuoleman perusteella päättyneisiin avioliittoihin. Ensinnäkään avio-oikeuden vanhentumista koskevaa sääntelyä ei työryhmämietinnön mukaan ole tarkoitus ulottaa puolison kuoleman perusteella päättyneisiin avioliittoihin. Vallinnanrajoitusten vanhentumista koskeva sääntely voisi olla ristiriidassa sen pääsäännön kanssa, että avio-oikeus ei vanhene puolison kuolemaan päättyneissä avioliitoissa. Kun avio-oikeus ei kuoleman perusteella päättyneissä avioliitoissa vanhene, on osituksen osapuolille selkeää säilyttää kaikki ositukseen ja avio-oikeuteen kiinteästi liittyvät oikeudet, jotta esimerkiksi lesken kuoleman jälkeen toimitettavassa osituksessa (tai ennen osituksen toimittamista) ei tule ristiriitatilanteita esimerkiksi lain soveltamiseen liittyen.

Yhteisomistusolettaman vanhentuminen (AL 89 §)

Lausuntonne ehdotetusta säännöksestä?

Työryhmämietinnön mukaan yhteisomistusolettama vanhentuisi avioeron perusteella purettujen avioliittojen lisäksi myös tilanteessa, jossa avioliitto on päättynyt puolison kuolemaan.

Avioeron perusteella purettujen avioliittojen kohdalla sääntelyä voidaan pitää tarkoituksenmukaisena. Yhteisomistusolettaman vanhentumista koskeva sääntely on myös linjassa avio-oikeuden vanhentumista koskevan sääntelyn kanssa.

Työryhmämietinnössä on todettu, ettei yhteisomistusolettaman vanhentumisesta voi tehdä 103 d §:ssä mainittua sopimusta. Avioerotilanteessa puolisoitten yhteisen perhe-elämän päättyessä puolisoit myös yleensä käytännössä jakavat koti-irtaimiston, minkä vuoksi irtaimiston omistussuhteiden selvittäminen esimerkiksi useiden vuosikymmenien jälkeen voi olla haastavaa. Tämän vuoksi työryhmämietinnön ehdotus siitä, ettei yhteisomistusolettaman vanhentumisesta voida laatia sopimusta, on kannatettava.

Sitä vastoin yhteisomistusolettaman vanhentumista koskevaa sääntelyä ei tulisi ulottaa puolison kuoleman johdosta päättyneisiin avioliittoihin. Sääntely voisi olla ristiriidassa sen pääsäännön kanssa, että avio-oikeus ei vanhene puolison kuolemaan päättyneissä avioliitoissa. Jakamattomissa kuolinpesissä leski usein vetoaa oikeuteensa pitää puolisoitten koti-irtaimisto jakamattomana hallinnassaan yhteisen kodin lisäksi. Lopullisen, esimerkiksi lesken kuoleman jälkeen toimitettavan, osituksen yhteydessä voitaisiin joutua lain soveltamisen kannalta ristiriitaisiin ja epäselvyyttä luoviin tilanteisiin, jos avioliittolain mukaista yhteisomistusolettamaa ei sovellettaisi, vaan sovellettaviksi tulisivat työryhmämietinnössä mainitut muut varallisuusosoikeudelliset säännöt ja periaatteet. Tämä voisi johtaa epätarkoituksenmukaisiin lopputuloksiin ja voisi olla myös vastoin aviovarallisuusosoikeudellisia periaatteita.

Vaihtoehdot ja työryhmän harkitsemissa muita kysymyksiä, joihin ei ehdoteta muutoksia (mietinnön luvut 5.1 ja 5.2)

Näkemyksenne näissä luvuissa käsiteltyjen asioiden lainmuutostarpeista?

Kohdassa 5.1.1.1 mainittua avio-oikeuden vanhentumista voidaan pitää tarkoituksenmukaisempana sanavalintana kuin ositusvaateen vanhentumista. Kun vanhentumisen kohteena on avio-oikeus, ei tämä myöskään aiheuta epäselvyyksiä pesänjakajan hakemisessa, koska puoliso voisi avio-oikeuden vanhentumisesta huolimatta saada määrätyn pesänjakajan toimittamaan puolisoitten välisen osituksen, jolloin myös mahdollista vanhentumista koskevat kysymykset ratkaistaan pesänjakajamenettelyssä.

Vanhentumisajan alkamisajankohtaa ja vanhentumisen katkaisemista pesänjakajan hakemuksella voidaan pitää perusteltuna.

Digi- ja väestötietoviraston ylläpitämää osakasrekisteriä voidaan pitää hyvänä uudistuksena.

Työryhmämietinnön mukaan avio-oikeuden vanhentumista koskeva sopimus voidaan laatia vasta avioeropäätöksen saatua lainvoiman. Puolisoiden tilanne voi jo avioliiton eri aikoina muuttua huomattavasti. Tämän vuoksi on perusteltua sekä puolisoitten oikeusturvan kannalta selkeää, että avio-oikeuden vanhentumista koskeva sopimus tulisi voimaan vasta lainvoiman saaneen avioeropäätöksen jälkeen. Tällöin puolisoilla on myös realistiset mahdollisuudet arvioida, mitä avio-oikeuden vanhentuminen tai vanhentumisesta toisin sopiminen käytännössä ja ajallisesti heille tarkoittaa.

Avio-oikeuden lopullista vanhentumista koskevan sääntelyn tarvetta tulisi vielä arvioida. Puolisot voisivat ehdotetun sääntelyn perusteella tehdä sopimuksen, jonka mukaan avio-oikeus heidän välillään ei koskaan vanhene. Tällöin mikäli puolisoitten välinen ositus olisi tekemättä esimerkiksi useiden vuosikymmenienkin jälkeen, oikeutta avio-oikeuteen vetoamiseen voitaisiin viime sijassa joutua tapauskohtaisesti harkitsemaan avio-oikeuden lakkaamista koskevan, nykyäänkin sovellettavan, oikeuskäytännön valossa. Tämän vuoksi selkeää olisi, että avio-oikeuden lopullisesta vanhentumisesta olisi myös säädetty. Toisaalta avio-oikeuden vanhentumista koskevien sopimusten määrää on vaikeaa etukäteen arvioida, mutta sopimusten määrä tulee olemaan joka tapauksessa vähäinen.

Omaisuuksien erottelua ja yhteisomistussuhteen purkamista koskevien vaatimusten osalta tarvetta säännösmuutoksille ei ole, kuten ei myöskään avio-oikeuden vanhentumisen ulottamiselle puolison kuolemaan perustuviin osituksiin.

Pääasialliset vaikutukset (mietinnön luku 4.2)

Onko teillä täydennettävää ehdotuksen vaikutusarviointeihin?

Tuomioistuineläytöksen osalta Helsingin kärjäoikeus pitää työryhmämietinnöissä mainittuja vaikutuksia perusteltuina. Kuitenkin etenkin perintökaaren 18 luku huomioiden kärjäoikeus kiinnittää vielä huomiota jäämistöoikeudellisten hakemusasioiden käsittelyyn.

Pesänselvittäjän ja -jakajan määräämistä koskevien hakemusasioiden käsittelyn kannalta sääntely selkeyttäneen osaltaan osakspiirin ja näin ollen kuultavien asianosaisten selvittämistä kärjäoikeudessa. Toisaalta esimerkiksi pesänselvittäjän hakemista koskevissa tilanteissa, joissa yksin hakijana olevan perittäjän entisen puolison oikeusasema ja näin ollen osakasasema on epäselvä, olisi tärkeää, että perintökaaren 18 luvun 1 §:n 2 momentin riidanalaisuussäännös kattaisi myös entisen puolison, jotta entisen puolison oikeusaseman eli hakijastatuksen arvioiminen ei tapahtuisi ensiasteena kärjäoikeudessa, vaan keskittämisperiaatteen mukaisella tavalla pesänselvitys- ja perinnönjakomenettelyssä.

Muuta

Onko teillä muuta lausuttavaa työryhmän ehdotukseen liittyen?

Työryhmämietinnössä mainitusta viiden vuoden siirtymäajasta poiketen Helsingin käräjäoikeus pitää arviomuistiossa mainittua 10 vuoden siirtymäaikaa tarkoituksenmukaisempana ja puolisoiden oikeuksien toteuttamisen kannalta perustellumpana. Tällöin määräaikojen laskemisessa ei myöskään tulisi tulkintaongelmia, joita voi syntyä, mikäli vanhentuminen avioeropäivästä riippuen voisi vaihdella 5–10 vuoden välillä.

Lisäksi keskittämisperiaatteen mukaisesti on tärkeää huolehtia siitä, ettei käräjäoikeus viran puolesta tutki avio-oikeuden vanhentumista, yhteisomistusolettaman vanhentumista taikka vallinnanrajoitusten vanhentumista pesänjakajan (taikka pesänselvittäjän) määräämistä koskevan hakemusasian käsittelyn yhteydessä, vaan vanhentumista koskevien väitteiden ratkaisemisen on kuuluttava ensiasteena pesänjakajalle. Tämänhetkisen työryhmämietinnön mukaiset säännösmuutokset eivät kuitenkaan näytä aiheuttavan muutoksia nykyiseen keskittämisperiaatteen mukaiseen toimivallanjakoon tuomioistuinten ja pesänjakajakollektiivin välillä.

Työryhmämietinnön mukaan avio-oikeuden vanhentumista koskevaa sääntelyä ei ulotettaisi puolison kuoleman perusteella purkautuneisiin avioliittoihin. Mikäli kuitenkin yhteisomistusolettama ja vallinnanrajoitukset voivat tästä huolimatta vanhentua myös puolison kuoleman perusteella purkautuneiden avioliittojen kohdalla, voi sääntely johtaa ristiriitaisiin tilanteisiin ja tulkintaerimielisyyksiin sovellettavasta lainsäädännöstä sekä johtaa myös ylimääräisiin riitaisuuksiin kuolinpesän osakkaiden kesken. Työryhmän olisi näin ollen vielä hyvä miettiä, onko tarkoituksenmukaista säätää erikseen kuoleman perusteella purkautuneiden avioliittojen osalta yhteisomistusolettaman ja vallinnanrajoitusten vanhentumisesta, kun yhteisomistusolettamalla ja vallinnanrajoituksilla on kuitenkin kiinteä yhteys avio-oikeuden toteuttamiseen, ja etenkin yhteisomistussuhdeolettamalla myös tosiasiallisen osituksen toimittamiseen.

Pakkala Sirpa
Helsingin käräjäoikeus

Jokela Henna
Helsingin käräjäoikeus - Lausunnon valmistellut käräjätuomari Noora
Nykänen